

Світлана ЄЛДІНОВА,
orcid.org/0000-0002-1759-3274

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри методик дошкільної та початкової освіти
Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
(Кропивницький, Україна) eldinova-svetlana@rambler.ru

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ КОЛЕКТИВНОЇ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ ТА В ПОЗАУРОЧНИЙ ЧАС У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті аналізується використання елементів колективної творчої діяльності на уроках читання та в позаурочний час, виділяються три їх основні види: презентація, мала творча справа, велика творча справа.

Складові частини педагогічного процесу – освіта, навчання та виховання. Кожна епоха висуває на перший план одну із цих складових частин, яка домінує в окремий історичний період. Розв'язання питання про групові форми навчальної діяльності в сучасних умовах становлення Нової української школи посідає важливе місце в психолого-педагогічній літературі, оскільки відкриває для дітей можливості співпраці, взаємодопомоги, соціальної підтримки, сприйняття світу й свого місця в ньому, підвищення позитивної самооцінки.

Першим у вітчизняній педагогіці використав прийоми колективного творчого виховання А. Макаренко. Із часом вчитель І. Іванов, узагальнивши ідеї А. Макаренка, розробив та апробував технологію колективного творчого виховання. Така технологія дозволяє вдосконалювати пізнавальну, емоційну й дієву сферу не тільки учня, а й педагога. Її можна віднести до особистісно орієнтованих технологій, оскільки кожній дитині знаходиться справа до душі, яку вона може організувати краще, ніж інші діти.

Колективні творчі справи розрізняються за спрямованістю виховання: громадські, трудові, пізнавальні, спортивні, оздоровчі, художньо-естетичні. Виділяють три типи колективних творчих справ: презентація, мала творча справа, велика творча справа.

Велика творча справа потребує попередньої підготовки як від організаторів такої справи, так і від її учасників. Зазвичай саме організатори (вчителі) дають завдання учасникам.

Мала творча справа не потребує попередньої підготовки від учасників: усі завдання, які їм дають організатори (вчителі чи актив класу), повинні бути виконані саме під час проведення справи.

Представлення взагалі не потребує виконання від учасників завдань. Тих, хто бере участь у презентації, радше можна назвати глядачами, оскільки презентація – це колективні пісні, ігри, концертні номери із залом, бесіди із залом.

Як малу творчу справу ми рекомендуємо використовувати окремі види роботи на уроках читання та в позаурочний час. Прикладом може бути гра «Знімаємо фільм», яка й зумовлює декілька видів роботи на етапі аналізу художнього твору.

Ключові слова: уроки читання, колективна творча діяльність, мала творча справа, велика творча справа, гра «Знімаємо кіно».

Svitlana ELDINOVA,
orcid.org/0000-0002-1759-3274
Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Methods of Preschool and Primary Education
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University
(Kropyvnytskyi, Ukraine) eldinova-svetlana@rambler.ru

USAGE OF ELEMENTS OF COLLECTIVE CREATIVE ACTIVITY IN READING LESSONS AND OUTSIDE SCHOOL HOURS IN PRIMARY SCHOOL

This article describes the use of elements of collective creative activity in reading lessons and in extracurricular activities, three main types of which are marked out: a performance, small creative activity, big creative activity.

Components of the pedagogical process are – education, training, and upbringing. Each epoch brings to the top one of these components, which dominates in a particular historical period. Dealing with the issue of group forms of educational activities in the modern conditions of the New Ukrainian School occupies an important place in the psychological and pedagogical literature, as it opens opportunities for children to cooperate, to help each other, it opens the opportunities of social support, perception of the world and child's place in it, it raises positive self-esteem.

A. Makarenko was the first in the domestic pedagogy who used the methods of collective creative upbringing. In the course of time, a St. Petersburg teacher I. Ivanov, summarizing the ideas of A. Makarenko, developed and tested the

technology of collective creative upbringing. This technology allows improving the cognitive, emotional, and effective sphere not only of the pupil but also of the teacher. It can be attributed to personality-oriented technologies because every child is interested in an affair that he can organize better than other children.

Collective creative activities differ over the direction of upbringing: they can be social, labor, cognitive, sports, health, artistic and aesthetic. There are three types of collective creative activities: performance, small creative activity, big creative activity.

A big creative activity requires prior training from both the organizers of the case and its participants. Usually, these are the teachers who give tasks to the participants.

A small creative activity does not require prior training from the participants – all the tasks which are given to them by the class assets must be performed during the conducting of an activity.

The performance does not require the participants to perform tasks at all. Those who take part in the performance can be called spectators because the performance means collective songs, games, performance acts with the hall, conversations with the hall.

When using a small creative work, we recommend using certain types of work in reading lessons and in extracurricular activities, for example, a game “Making a movie”, which stipulates for several types of work at the stage of analysis of a work of art.

Key words: *reading lessons, collective creative activity, small creative activity, big creative activity, game “Making a movie”.*

Постановка проблеми. Освіта, навчання, виховання – три складові частини педагогічного процесу. Кожна епоха висуває з названої триєдності на перший план одну із цих складових частин, яка в певний історичний момент є визначальною для країни.

Зокрема, на думку багатьох педагогів, у сучасних умовах зростає значення моральної спрямованості отриманих знань (Карпенчук, 2005: 23). Чим більше людина отримує знань, тим гостріше стає питання про рівень розвитку в неї загальнолюдських цінностей, наприклад, таких як відповідальне відношення до справи, вміння враховувати загальні інтереси, підкорятися та управляти, громадська активність. Вивчення питання про групові форми навчальної діяльності в сучасних умовах становлення Нової української школи займає важливе місце в психолого-педагогічній літературі, оскільки відкриває для дітей можливості співпраці, взаємодопомоги, соціальної підтримки, підвищення позитивної самооцінки, усвідомлення світу й свого місця в ньому.

Аналіз досліджень. Першим у вітчизняній педагогіці використав прийоми колективного творчого виховання А. Макаренко. Із часом учитель І. Іванов, узагальнивши ідеї А. Макаренка, розробив і використав у своїй роботі технологію колективного творчого виховання (Іванов, 1989: 126). Це відбулося в середині 50-х років ХХ століття, коли зріс інтерес до гуманістичних ідеалів і цінностей, коли поступово почали змінюватися акценти у вихованні. З 1986 року розпочався другий етап відродження технології колективного творчого виховання. Цьому також сприяла і її пропаганда на сторінках «Учительської газети» й журналу «Виховання школярів». Проблема практичного застосування організації групових форм роботи у викладанні різних дисциплін стала предметом дослідження науковців і

методистів К. Бабанова, Л. Пироженко, О. Пометун, О. Ярошенко й інших.

Мета статті – проаналізувати використання елементів колективної творчої діяльності на уроках читання та в позаурочний час.

Вклад основного матеріалу. Технологія, спрямована на розв'язання питань моральної спрямованості отриманих знань, – це колективне творче виховання або колективна організація творчої діяльності (Іванов, 1989: 124).

Технологія колективного творчого виховання дозволяє вдосконалювати пізнавально-світоглядну, емоційну й дієву сфери особи не лише учня, а й педагога. Її можна віднести до особистісно орієнтованих технологій, оскільки кожній дитині знаходиться справа до душі, яку вона може організувати краще, ніж інші. Нині учень управляє, організовує, творить спільно з іншими, такими ж зацікавленими дітьми. Завтра він із такою ж зацікавленістю бере участь у новій колективній творчій справі, але вже в ролі виконавця (Іванов, 1989: 128). Таким чином, ця технологія об'єднує ділову й особистісну сфери діяльності школяра.

Одна з головних ідей методики – формування особистості в атмосфері єдиного виховуючого колективу, з однаковими вимогами до старших і молодших. Творчий підхід до процесу виховання забезпечується як прийомами виховної роботи (спонукання, переконання, заохочення, поваги, довіри, «секретного договору»), співдружності старшого й молодшого в колективі, співпраці педагогів, так і основними виховними засобами (колективної виховної діяльності, колективних творчих справ, творчих ігор, творчих свят) (Іванов, 1989: 130).

Колективні творчі справи (далі – КТС) – це, як зазначав І. Іванов, насамперед виявлення своєї життєвої, практичної, громадської турботи про поліпшення життя, сукупність дій для загального благополуччя (Іванов, 1989: 138).

Це *колективна* справа тому, що планується, готується, проводиться та обговорюється всіма учасниками.

Вона *творча* тому, що на кожній стадії її проведення учні й учителі ведуть пошук оптимальних шляхів вирішення загального завдання; тому що справа проводиться не за шаблоном, завжди розкриває нові можливості його учасників.

Колективні творчі справи розрізняють за спрямованістю виховання: громадські, трудові, пізнавальні, спортивні, оздоровчі, художньо-естетичні (Іванов, 1989: 1157).

Зазвичай виділяють три основних типи КТС: презентація, мала творча справа (далі – МТС), велика творча справа (далі – ВТС).

ВТС вимагає попередньої підготовки як від організаторів справи, так і від її учасників. Як правило, саме організатори (вчителі) дають завдання учасникам.

МТС не вимагає попередньої підготовки від учасників – усі завдання, які дають їм організатори (вчителі або актив), мають бути виконані безпосередньо під час проведення справи.

Презентація взагалі не вимагає давати завдань учням. Учасників *презентації* швидше можна назвати глядачами, оскільки презентація – це колективні пісні, ігри, концертні номери, ігри із залом, бесіди із залом (Іванов, 1989: 171).

Як МТС ми рекомендуємо використати певні види роботи на уроках читання та в позаурочний час. Прикладом може служити гра «Знімаємо фільм», яка в цілому вирішує завдання декількох видів роботи на етапі аналізу художнього твору:

1. Ділення тексту на частини.
2. Вибір вподобаної частини.
3. Створення заголовків частин тексту.
4. Вибіркове читання та детальний аналіз частини.
5. Словниково-стилістична робота.
6. Підготовка до виразного читання (драматизації).
7. Узагальнююча бесіда.

Наприклад, під час роботи над текстом «Стрітнення» (Чипурко, 2019: 94) мала творча справа проводилася в такій послідовності.

Закріплення вивченого матеріалу:

1. Мотивація навчальної діяльності. Оголошення мети уроку. Діти, уявіть собі, що в нашій школі – в класах, у сквері біля школи – будуть проходити зйомки телефільму «Стрітнення». Якщо буде дощова погода, декорації побудують в актовій залі. Акторами стануть наші учні. Поки знімальна група затримується, допоможемо їй все підготувати до проби акторів.

2. Ділення тексту на частини, створення заголовків частин. На скільки частин можна поділити

оповідання? Порадьтеся в парах, яку частину слід вибрати для проби акторів? Чому ви вважаєте, що краще використати саме другу частину? Яку коротку умовну назву ви придумали для неї? Ось ми й зробили першу справу: вибрали найяскравіше місце в оповіданні, в якому показані головні герої, на «хлопавці» написали «Прощання із Зимою».

3. Підготовка до проведення КТС (ділення класу на групи, визначення цілей і завдань колективної творчої справи кожної групи).

Продовжимо нашу підготовку до зйомки фільму. Зараз увесь клас працюватиме в складі творчих груп. Якщо працюватимете дружно, будете прислухатися до думки товаришів, у вас обов'язково з'являться хороші ідеї. Постарайтеся, щоб наш фільм був якомога ближчим до тексту оповідання, тому беріть до уваги кожне його слово. Не забувайте повторювати: «Раз у тексті сказано <...>, значить <...>».

Розподілимо обов'язки. Одна група (учні, що сидять на двох-трьох сусідніх партах) виконуватиме роботу декораторів. Знайдіть та уважно прочитайте потрібні уривки з тексту, помічаючи для себе, що повинно бути враховано в декораціях, світловому й звуковому оформленні місця дії.

Будьте готові представити свою роботу на захист перед усім класом. Поясніть своє рішення, спираючись на точні рядки з тексту. Усім зрозуміло? Починайте роботу.

Учні з другої групи будуть костюмерами. Подумайте, який має бути одяг у кожного героя оповідання. Як вони повинні виглядати, виходячи з того, що ми дізналися про них, про те, чим вони були зайняті перед початком сцени, яку ми вибрали для зйомки. Точніше впоратися з роботою нам допоможуть картини сучасного українського художника Григорія Зорика, які ви бачите зараз на дошці. Адже саме він написав багато малюнків, де зображені зимові пейзажі.

Третя група – гримери. Як підкреслити вираз обличчя в головних героїв – Зими, Літа – в цій сцені? Як поза, жести допоможуть акторам точніше передати настрій їхніх героїв? Під час відповіді на ці питання обов'язково звертайтеся до тексту. Будьте готові додати якісь деталі, які автор не згадав в оповіданні.

Найскладніша робота – у режисерів. Подумайте, які поради ви б дали акторам. Приготуйте повну партитуру читання в особах для режисерського показу. Кого з класу ви хотіли б бачити в ролі головних дійових осіб? Визначте декілька пар для проби акторів. (Учитель переходить від групи до групи, спрямовуючи роботу дітей). Перевіряємо роботу груп.

4. Вибіркове читання та відповіді на питання з елементами словникової роботи. Словесний малюнок. Підготовка до виразного читання.

Декоратори. Пояснення може супроводжуватися показом ескізів декорацій. Зараз на вулиці сніг із дощем. Тому ми готуватимемося до проведення зйомок у залі. З оповідання нам відомо, що події відбуваються 15 лютого. Зима – стара бабуся – одягнена в старий кожух (кожух – це довга, не вкрита сукном шуба з великим коміром, пошита звичайно з овечої шкіри хутром до середини (Грінченко, 1959: 289)), в руках у неї глечик (глечик – кругла, глиняна посудина, злегка розширена в нижній частині (Грінченко, 1959: 92)). Значить, на сцені – засніжена доріжка, що веде в зимовий ліс.

На передньому й середньому плані – кучугури снігу й невеличкі зелені ялинки й сосни, припорошені снігом.

На середньому плані – галявинка, на якій зустрілися герої – Зима й Літо: в центрі нічого не повинно закривати акторів від камери, а ліворуч і праворуч на галявинці ростуть кущі горобини.

Задній план – суцільна стіна зелених ялинок. Їх голочки виблискують на сонці під кригою. З однієї ялинки спурхнула синичка, а на іншій – сидить зграйка снігурів.

Додатково – освітлювачі й звукооператори. Це полудень, тому що зранку головні герої – Зима й Літо – були зайняті своїми справами, і ось зустрілися на галявині, щоб поговорити. Сонце почало більше пригрівати, світло падає згори, пронизуючи все прямими променями. Найяскравіше освітлене місце – центр галявини – місце майбутньої зустрічі героїв. У центрі галявини палає вогнище, що почало розтоплювати снігові замети. Лунають дзвінки голоси птахів, тому що дія відбувається в лісі. Ще не всі герої зібралися на галявині, тому в лісі чути голос Мороза, який поспішає на допомогу Зимі.

Костюмери. Ми думаємо, що Мороз одягнений у теплий синій кожух і рукавиці, в руках у нього палиця, що допомагає долати перемети, а ще він має довгу сиву бороду й вуса. Зима – стара бабуся, одягнена в латаний кожух, теплі постолі, а на голові в неї – клітчаста хустина. У Зимі червоні щоки, оскільки тільки що прибігли на галявину, щоб випередити Літо й ще трохи поморозити дітей. Але ось на галявині з'являється Літо – гарна молода дівчина в білій вишитій сорочці й зеленій спідниці. На голові в неї вінок із білих ромашок, синіх волошок, жовтої кульбаби, вплетеної яскраво-червоної стрічки, на шії – червоне намисто з лісових ягід, а в руках – букет із польо-

вих квітів і пшеничних колосків. Літо виділяється серед інших героїв: у неї приємне світле обличчя та блакитні очі. Вона посміхається до дітей і привітно махає їм рукою.

Гримери. Пояснення може супроводжуватися показом пантоміми. Як вже говорили костюмери, Літо виділяється серед інших героїв оповідання. Це досить висока й худенька, немов пагінець, молода дівчина. У неї біляве волосся, зачіска з прямим проділом, туга довга коса. Кругле обличчя, великі блакитні очі, трохи кирпатий ніс. Вона бігла на галявину на зустріч із Морозом і Зимою, тому щоки в неї розчервонілися, очі весело блищать.

Учитель направляє роботу малих груп, бере участь в їх роботі як тимчасовий партнер, підказуючи деталі, звертаючи увагу учнів до тексту, враховуючи зроблені дітьми ескізи, обговорює, хто захищатиме перед класом роботу групи.

Після представлення («захисту») роботи всіх груп проводиться «проба акторів» (декілька дублів зі змінним складом претендентів).

Завершується МТС звичайним для будь-якої КТС підсумком (удачі, радощі, знахідки; врахуємо на майбутнє: не повторимо помилки, використаємо в додатковій роботі).

Велику творчу справу (ВТВ) ми рекомендуємо проводити як заняття, яке готується всім класом значний час. Наприклад, вистава лялькового театру на ширмі, коли працюють групи режисерів, сценографів, звукооператорів, ляльководів, дітей, які створюють ляльки своїми руками, ведучих (Яблунька, Квіточка, Сонечко) (Чипурко, 2019: 95).

Як ВТС можна проводити урок – усний журнал «Книги про тварин». Після колективного підбору й обговорення літературного матеріалу, планування структури журналу кожна група переходила до підготовки своєї сторінки. ВТС завершується показом усного журналу для учнів класу, не залучених у роботі, і запрошених гостей (паралельний клас, батьки).

Як ВТС можна готувати й захист читацьких формулярів за темою «Твори улюблених письменників для дітей» (Олексюк, 2004: 55).

Розподіл ролей може бути таким:

- «кращий читач», який «захищає» прочитану книгу (доводить своє уміння читати уважно, усвідомлено, творчо ставитись до прочитаного);
- «контролери» – група з 3–4 учнів, які підготували цікаві питання та завдання за темою.

Після кожного захисту підводяться підсумки:

- а) найцікавіше питання (з-поміж яких у кінці уроку буде вибране «най-найцікавіше»);
- б) найважче питання;
- в) оцінка «контролерами» роботи «читача».

Наприкінці уроку обов'язково треба виділити кращих учасників гри, «читачів», що виконували ролі, «контролерів», глядачів (вибір аргументується дітьми, іноді за допомогою вчителя).

Ми використовуємо у своїй роботі такий алгоритм організації будь-якого виду КТС:

1. Спільне з дітьми визначення педагогічної мети КТС.

Учні повинні зрозуміти, які здібності може розвивати КТС і що вони повинні усвідомити в результаті її проведення. Мета відповідає на питання: *Чого ми хочемо досягти?*

2. Визначення контексту справи.

Що ми вже робили? Що належить сьогодні зробити? Що ще можна буде зробити для поставленої мети?

3. Визначення змісту справи.

Якщо справа велика, що складається з декількох заходів, то її змістом є ці заходи, а якщо справа маленька, то її зміст – це та діяльність, яка буде відбуватися впродовж КТС. *Зміст* відповідає на питання: *що буде відбуватися?*

4. Визначення кількості учасників та узгодження з ними факту проведення КТС.

5. Визначення типу й форми справи. *Форма* визначає, як проходитиме справа.

Приклад: Свято, присвячене ювілею міста.

Мета – формування дбайливого відношення до свого міста, з'ясування таких понять, як «Батьківщина», «країна», формування почуття обов'язку.

Зміст – святкові заходи для жителів мікрорайону, бесіди про відомих земляків, про роль кожного в житті міста, Свято міста в школі.

Форма святкового заходу для жителів мікрорайону – концерт, бесіда про роль кожного – диспут (гра «Дебати»), свято в школі – ярмарок.

6. Рішення організаційних моментів. Які потрібні матеріали? В які терміни буде проходити захід? Де? Кого можна запросити? Як відзначити кращих? і тому подібне.

7. Проведення КТС.

8. Підбиття підсумків КТС. Підсумки підбиваються організаторами КТС (учителем, лідерами) спільно з іншими дітьми. Мета – накопичення колективного досвіду.

Першим кроком підбивання підсумків є рефлексія, фіксація та аналіз почуттів від КТС (новизна й значущість задуму, успіх проведення, оцінка співпраці, оцінка результатів для себе й

для інших, що в майбутньому необхідно виправити, а що запам'ятати надалі (Іванов, 1989: 55)).

Таким чином, базовим компонентом технології є *колективна організація діяльності*, тобто такий спосіб її організації, за якого всі учні класу залучаються до процесу планування, підготовки, проведення та аналізу спільних справ. Така методика роботи формує в учнів навички побудови взаємостосунків у колективі, уміння виконувати завдання, враховуючи інтереси й кожного члена колективу, і справи в цілому.

Показником рівня розвитку колективного мислення, як підкреслює О. Олексюк, є *колективна творчість* (мозковий штурм), яка дозволяє спілкуватися в колективі не за шаблоном, а з вигадкою, фантазією, імпровізацією, грою (Олексюк, 2004: 118).

Будь-яка діяльність розпочинається з визначення мети. У такій технології – це *колективна постановка мети*. Діти й дорослі спільно визначають мету колективного життя. Колективне визначення мети має два напрями: формулювання спільної довгострокової мети й визначення конкретних дій на певний проміжок часу. Характерним компонентом технології є і *громадська спрямованість діяльності класного колективу*. Необхідно, щоб у роботі разом із формуванням в учнів таких якостей, як творчість, відповідальність, діловитість, комунікабельність, розвивався і гуманістичний сенс навчальної діяльності, яка є основою для молодших школярів.

Висновки. У колективній творчій діяльності нам імпонують способи, якими учитель та однокласники спонукають учнів до сумлінності, творчості, самостійності, участі в реалізації загальної справи: «радість від доброго сюрпризу» (виконання однією групою частини загальної справи по секрету), «допомога дружньою порадою» (пропозиція декількох варіантів на вибір), «секретний договір» як засіб індивідуального підходу («разом підготуємо це по секрету від інших»), «звернення до дітей по допомогу» («покажи», «порадь, як краще це зробити?»), «вимога товаришів» («раз вирішили всі разом, то потрібно»), «похвала товаришів» і тому подібне.

Таким чином, колективна творча діяльність – форма роботи, яка спрямована на розвиток творчих та інтелектуальних здібностей, на реалізацію комунікативних потреб, навчання правил і форм спільної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грінченко Б.Д. Словник української мови. Київ, 1958–1959. Т. 1–4.
2. Иванов И.П. Энциклопедия коллективных творческих дел. Москва : Педагогика, 1989. 258 с.

-
3. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання. Навчальний посібник. 2-ге вид., допов. і переробл. Київ : Вища шк., 2005. 343 с.
 4. Нор Е.Ф. Технология организации групповой учебной деятельности. Николаев, 1998. 75 с.
 5. Олексюк О.Є. Технологія колективного творчого виховання. *Освітні технології*. Київ : Освіта, 2004. С. 181–196.
 6. Чипурко В.П. Українська мова та читання. Частина 2 : Підручник для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2019. С. 94–96 с.

REFERENCES

1. Grinchenko B.D. Slovar ukraïnskoi movy [Dictionary of Ukrainian]. Kyiv, 1958–1959. Т. 1–4 [in Ukrainian].
2. Ivanov I.P. Entsiklopedia kolektivnyh tvorcheskih del [Encyclopedia of collective creative affairs]. Moscow: Pedagogy, 1989. 258 p. [in Russian].
3. Karpenchuk S.G. Teoriya i metodyka vyhovannya [Theory and methodology of education]. Manual. 2-d kind. Kyiv, 2005. 343 p. [in Ukrainian].
4. Nor E.F. Tehnologii organizacii gruppovoi uchebnoi deyatel'nosti [Technology of organization of group educational activity]. Nykolaev, 1998. 75 p. [in Russian].
5. Oleksyuk O.E. Tehnologii kolektivnogo tvorchoho vyhovannya [Technology of collective creative education]. Educational technologies. K.: Education, 2004. pp. 181–196 [in Ukrainian].
6. Chipurko V. Ukraïnska mova ta chytannya [Ukrainian and reading]. Part 2: Textbook for 2 classes of establishments of universal middle education (in 2th parts). Ternopil: the Educational book is Bohdan, 2019. pp. 94–96 [in Ukrainian].